

Terror og politiske diagnoser

Torgeir M. Hillestad
professor i psykologi, Universitetet i Stavanger

Arne Klyve forsøker i januarutgaven å levere en slags analyse av tragedien 22. juli og gjerningsmannen. Allerede i starten havner han dessverre på ville veier, hovedsakelig grunnet sin iver etter å politisere årsaksforholdene.

DEBATT: 22. JULI
 I Tidsskriftets januarutgave hevdet Arne Klyve i en kommentar at terrorhandlingene 22. juli 2011 kan ses som en konsekvens av at vårt samfunn systematisk skyver noen unge menn bort i et hjørne. Torgeir Hillestad mener Klyve bedriver ideologisk basert reduksjonisme, og argumenterer her for at det individuelle er det avgjørende.

Klyve trekker inn alt fra president Bush og Afghanistan til Fremskrittspartiet og Schengen-avtalen. En må jo også spørre seg hva norske bombetokt over Libya har med Behring Breiviks gjerninger å gjøre, selv om målet er å trekke opp et slags bakteppe for holdninger som fører til terrorhandlinger som 22. juli. Klyves forklaringsmodell har nesten karakter av et slags politisk kampskrift.

Overforenklingens feilslutning

Den grunnleggende feilen Klyve gjør, er det som ofte karakteriseres som *reduksjonisme*, nemlig å koke ned et komplekst årsaksforhold til en relativt enkel forklaringsformel. Slike forklaringsmodeller er ofte av ideologisk karakter, med referanser til verdier og standpunkter på de politiske ytterfløyene. I Klyves tilfelle er det snakk om en grunnleggende venstreorientert kritikk hvor det meste ved moderniteten og de vestlige samfunnene, herunder vårt eget, har den egentlige skylden for terrorhandlingene.

Klyves konklusjon er utslag av ideologisk tenkning, på bekostning av en mer vitenskapelig, som i dette tilfellet vil være nødvendig for å forstå saksforholdet

Dette mildt sagt forenklete verdensbildet er lite egnet til å skape noen forståelse av tragedien. Ofte får det også anstrøk av konspirasjonstenkning. «Noen har altså skapt et samfunnsklima som har drevet fram denne utviklingen...», skiver Klyve. Videre etterlyses «medansvarlige» på et høyere nivå.

Et viktig premiss som ligger til grunn for en slik reduksjonisme der alt tilbakeføres til en enkel, overordnet og perifer årsaksfaktor, er den gjennomførte *dualistiske* tenkemåten. Når *en* faktor anføres som overordnet forklaringsprinsipp, slik det er gjort i dette tilfellet, fører det ofte til at andre og ofte mer sentrale faktorer undespilles eller bagatelliseres. En ender ofte opp i en enten-eller-posisjon der den som mest samsvarer med ens eget ideologiske ståsted, velges på bekostning av det eller de andre. Dette er med andre ord utslag av *ideologisk* tenkning, på bekostning av en mer *vitenskapelig*, som i dette tilfellet vil være nødvendig for å forstå saksforholdet.

Personlige faktorer er avgjørende

I tråd med sine ideologiseringer slår Klyve bombastisk fast at «saken dreier seg sannsynligvis mindre om en biografisk forklaring og mer om oppmaganisert frustrasjon med utspring i et samfunn som systematisk skyver noen unge menn bort i et hjørne». Hvordan kan han ha grunnlag for å hevde dette? Forholdet synes snarere å være motsatt, nemlig at personlige faktorer har spilt en betydelig rolle her, selv om jeg personlig ikke vet hvilken diagnose som er eller burde være den rette. Dessuten eksisterer det ikke noen nødvendig motsetning mellom individuelle eller «biografiske» forklaringer og oppsamlet samfunnsrelatert frustrasjon, slik Klyve hevder. Spørsmålet er bare *hvordan* dette forholdet utspiller seg og kommer til uttrykk i de forskjellige situasjonene. I et innlegg i novembernummeret av Tidsskriftet har jeg redegjort for dette. Individfaktoren er nødvendigvis *alltid* av primær og grunnleggende betydning selv om andre faktorer, herunder sosiale forhold og politiske ideologier, også til en viss grad kan ha rent utløsende effekter.

Hvis sosial utstøting og ekstreme ideologier skulle utgjøre hovedårsaker, slik Klyve later til å tro, hadde det sett riktig ille ut for oss. Da ville samfunnet automatisk ha vært nærmest permanent stilt overfor tallrike slike terrorhandlinger. I vårt samfunn er imidlertid slike handlinger ytterst sjeldne, ikke minst fordi det ligger helt spesifikke personlighetsmessige forutsetninger til grunn for slike ekstreme ytringsformer.

Ekstremisme er ikke nok

Politisk ekstremisme og negative samfunnsforhold er (heldigvis) ikke tilstrekkelige i seg selv. Ofte er de ikke engang nødvendige. Her er det altså at Klyves analyse totalt krasjer. Hans advarsel mot å «avpolitiser» hendelsene til kun «en eller annen personlighetsforstyrrelse» og påstanden om at det i Breiviks tilfelle er «plausibelt å gi politikken størst forklaringstyngde», kan sees i tråd med dette. Sannheten er at slike ekstreme handlinger utgått fra enkeltpersoner alltid vil måtte ta utgangspunkt

i en personlighetsanalyse, simpelthen fordi det er personer/individer som initierer og utfører dem. Personlige og subjektive faktorer lar seg ikke redusere til politikk, ideologier og samfunnsforhold, fordi mennesker nødvendigvis og heldigvis er noe mye mer enn bare dette.

I tidsskriftet Humanist nr. 4, 2011 gir psykologene P. Nørbech, N. Nørbech og I.- A. Teigset, i artikkelen «En masse-morder blir til. Psykologien bak ekstreme handlinger», en glimrende analyse av grunnleggende faktorer som kan føre til individuelle terrorhandlinger og masse-mord. Disse tillegger den personlige biografi avgjørende betydning, men neglisjerer heller ikke sosiale faktorer, som at gjentatte opplevde krenkelser og nederlag i den enkeltes sosiale livsløp kan bane vei for den faktiske utøvelsen av massedrap. I motsetning til Klyves analyser bygger imidlertid denne artikkelen på en forståelse av hvordan sosial marginalisering, isolasjon, krenkelser og nederlag hele tiden må ses i lys av eller i kombinasjon med personens egne individuelle forutsetninger og egen biografi. I stedet for et ideologisk betinget enten-eller-scenario stilles vi her overfor en integrert og flersidig analyse og forståelse. Simon Baron-Cohens nylig utgitte bok om den psykologiske empatiens rolle relatert til ekstreme voldelige handlinger kan også anbefales.

torgeir.hillestad@uis.no